

tijd kondigden de Enschedese en de Twents-Gelderse fabrikantenverenigingen een loonsverlaging van 5% af. Dit werd door de bonden uiteindelijk nog geslikt. Maar toen daar, mede als represaille tegen de weversstaking bij Jannink, nog eens 5% bij op werd gedaan, brak een algemene textielstaking uit.

Het hoofdstuk 6, waarin dit uit de doeken gedaan wordt, bevat me niet erg. Een logisch uitvloeisel van de opzet van het boek zou mijns inziens moeten zijn, dat deze algemene staking wordt beschreven in het verlengde van de gebeurtenissen bij Jannink. Of toch minstens in het perspectief van de gebeurtenissen bij dit bedrijf. Dit gebeurt niet. De firma Jannink komt maar terloops in dit hoofdstuk voor. Bovendien wordt het verhaal halverwege stilgezet om plaats te maken voor een karakterisering van de bij het conflict betrokken partijen. De afloop zit daar wat in verstoppt. Toch gaan ook hier in de ingewikkelde compositie weer belangwekkende mededelingen schuil. Zo berekent Hesselink, dat de voorraden bij Jannink tijdens de staking nauwelijks geslonken zijn. Daarmee relativeert hij de door sommige auteurs geponeerde stelling, dat de staking uitgelokt werd door de ondernemers om van hun gigantische voorraden af te komen.

Het boek wordt afgesloten met een interessant hoofdstuk over de bedrijfsvoering tijdens de crisisjaren. Nu vooral bezien vanuit het handelen van de directieleden. De hierbij gebruikte correspondentie geeft een aardig inzicht in de motieven en overwegingen van verschillende Janninks, die onder meer leidden tot de omzetting in een NV, een vestiging in Engeland en de afsplitsing van de NV Gebroeders Jannink in 1938.

Het zal duidelijk zijn, dat ik vind dat het boek erg informatief is, maar dat het weeffouten vertoont. Recente publikaties als van Alberts cum suis, Fischer en Van Schelven, die voornamelijk op één thema geconcentreerd zijn en die niet bedrijfsvoering en sociale onlusten tegelijk proberen te behandelen, maken een afgewogener indruk. Maar dat kon de auteur nog niet weten toen hij zijn manuscript afsloot. En ook deze recensent niet, als hij niet zo getreuzeld had met zijn bespreking.

P. Kooij

P. V. Sjiem Fat, *Biba Willem Sassen. De procureur-generaal mr. W. K. C. Sassen Jz. (1870-1871). Curaçaos rechtsleven in de 19e eeuw* (Dissertatie Nijmegen; Zutphen: De Walburg Pers, 1986, 328 blz., f65,-, ISBN 90 6011 477 9).

Een fraai uitgegeven en geïllustreerd werk — zoals men van De Walburg Pers mag verwachten — over de Curaçaose procureur-generaal Sassen (1870-1871), een mijns inziens weinig illustere figuur. De auteur — een bekend advocaat op Aruba — heeft dan ook terecht aan de echte figuren in de periode 1866-1873, de gouverneurs De Rouville en Wagner, behoorlijk wat aandacht gegeven. De ondertitel *Curaçaos rechtsleven in de 19e eeuw* is een wel wat te grote vlag voor de lading. Wanneer een procureur-generaal aanwezig is bij het aan diggelen slaan van enig meubilair na de door de overheid voorgeschreven sluitingstijd en diezelfde dramatis persona, mr. Sassen, de storm in het glas bier probeert te sussen, dan zijn de politieke en juridische poppetjes in Curaçao en met enige vertraging in Den Haag, aan het dansen en is de affaire-Sassen geboren. De choreografie van dit gebeuren vereist een toelichting op de spelregels en een beschrijving van decor, spelers en figuranten. Weliswaar was in 1863 de slavernij afgeschaft en werden in 1869 ingrijpende vernieuwingen in de

wetgeving en de rechterlijke organisatie van kracht, maar daarmee wordt het verleden nooit geheel uitgewist. De auteur rechtvaardigt zijn ondertitel dan ook door vrij uitvoerig in te gaan op de juridische situatie van Curaçao rond 1850 (hoofdstuk I). Kennelijk onder het motto 'alles hangt met alles samen' krijgt de lezer dan ook veel meer opgediend dan voor het savouren van de zaak-Sassen nodig is. Zo wordt in het tweede en vierde hoofdstuk het komen (1856) en gaan (1871) van de gouverneur De Rouville uitvoerig beschreven. Zo uitvoerig en boeiend wordt bijvoorbeeld de verhouding met Venezuela uit de doeken gedaan, dat de opmerking van de auteur (77) dat op de driehoeksverhouding Den Haag-Willemstad-Caracas niet verder wordt ingegaan door mij als een teleurstelling wordt ervaren.

Een monografie, met De Rouville als hoofdpersoon, leent zich beter tot een onderzoek naar de vraag waar het gelijk van Den Haag en De Rouville begon en eindigde'. Het wordt nu juist spannend, maar ja, dan verschijnt mr. W. K. C. Sassen Jz. op het toneel (hoofdstuk 3) en wordt de biografie van De Rouville, waar de auteur al een wezenlijke bijdrage voor aan het leveren was, afgebroken. Jammer, want na hetgeen De Pool, Goslinga en anderen over de affaire-Sassen (hoofdstukken 3, 5, 6 en 7) hebben geschreven, vraagt men zich af of deze zaak deze vernieuwde aandacht wel waard is. Toegegeven, de auteur heeft vele onnauwkeurigheden in de geschiedschrijving hersteld en heeft — als een goed advocaat — ons geen detail bespaard in de tachtig bladzijden van hoofdstuk 6 'Sassen slaat terug en wordt gedagvaard'. Het betreft dan de periode 2 oktober 1871 — de dag waarop de 'voormalig Procureur generaal in de kolonie Curaçao' in de kranten aankondigt 'dat hij zich als praktijks bij het Hof heeft laten inschrijven' tot 1 mei 1873 waarin hij ook weer via de krant afscheid neemt van het 'Volk van Curaçao'. Op zichzelf is het natuurlijk boeiend te zien hoe het mogelijk is dat een onmogelijke figuur als Sassen die zich van de ene onmogelijke situatie in de andere begeeft, het 32 maanden lang op Curaçao heeft kunnen volhouden. De magistrale zelfbeheersing van gouverneur Wagner, een 'gewezen sergeant' zoals Sassen hem noemde, is nog de beste verklaring.

In de fameuze *Encyclopaedie van Nederlandsen West-Indië* (1914-1917) wordt Sassen niet vermeld, in die van de Nederlandse Antillen van ruim een halve eeuw later ontbreekt hij niet, omdat de onlusten einde 1871 en het optreden van de militairen nu eenmaal vragen opwerpen. In hoeverre waren de tegenstellingen van kleur, godsdienst debet aan dit gebeuren en wat was de rol van Sassen in deze? Sassen had charisma volgens de auteur (243), hetgeen kan verklaren waarom deze man die zich zo spectaculair tegen de gouverneur verzette, zo werd toegejuicht. Het 'biba mené Sassen' of het 'leve Sassen', zou niet van de lucht geweest zijn. Zijn aanhang en populariteit bij de 'gewone man' zou zo groot zijn geweest, dat zijn vertrek naar Nederland tot een demonstratie zou zijn geworden. Het is duidelijk dat de schrijver een warme sympathie heeft voor zijn hoofdpersoon. Met liefde heeft hij dan ook alle feiten en feitjes verzameld en gerangschikt, waarbij waarschijnlijk geen archiefstukje aan zijn aandacht is ontsnapt. Zijn verklaring echter voor 'de grote vereering, aanhang en liefde die Sassen van het grootste gedeelte van de Curaçaose bevolking ondervond' (259) is niet degelijk onderbouwd.

Waaruit blijkt eigenlijk deze adorering die zich tot Venezuela, Haïti en St. Thomas zou hebben uitgestrekt? Uit persberichten, maar in hoeverre zijn die berichten betrouwbaar? Sassen had journalistieke gaven en schreef zelf de kranten vol, zoals hij ook zorg droeg voor de verspreiding van zijn afbeeldingen, waarvan de aanwezigheid wordt gebruikt als bewijs voor 's mans populariteit. 'Het volk', zoals de auteur zegt (193), zal het zeker prachtig

RECENSIES

hebben gevonden dat een blanke meneer zich stond op te winden, maar dat het 'openlijk partij voor hem zou hebben gekozen' of 'geïnspireerd werd' lijkt mij wel voor betwisting vatbaar. Sassen sprak en schreef alleen Nederlands; zijn medestanders als Casten David Meijer, de oprichter van verschillende bladen, Couquet, de man van de Onafhankelijke moeten als tolken en tussenpersonen hebben gefungeerd. In hoeverre spanden zij Sassen voor hun karretje of waren zij spreekbuizen die Sassen's geluid versterkten, kleurden en vermenigvuldigden? De liefde van de auteur voor zijn hoofdpersoon doet hem echter voor dit aspect te weinig oog hebben. Overigens is het op zich zelf belangwekkend, dat 100 jaar na dato iemand nog echt emotioneel warm loopt voor een figuur die nauwelijks een plaats in een geschiedenisboekje verdient. De affaire-Sassen is afgehandeld, maar de mythe-Sassen blijft intrigeren. Sassen was de eerste rooms-katholiek op een hoge post in Curaçao. De affaire schoot bij de kerkelijke autoriteiten in het verkeerde keelgat, zij zullen met deze zoon in hun maag hebben gezeten, maar de vraag rijst of het toch niet de geestelijkheid is geweest die wellicht onderhuids in Sassen de verloren zoon herkende en zo er toe heeft bijgedragen dat de naam bekendheid werd gegarandeerd. Wellicht is het laatste woord toch nog niet over Sassen geschreven en gesproken.

J. Th. de Smidt

M. Kuitenbrouwer, *Nederland en de opkomst van het moderne imperialisme. Koloniën en buitenlandse politiek 1870-1902* (Dissertatie Utrecht; Amsterdam-Dieren: De Bataafsche Leeuw, 1985, 286 blz., f39,90, ISBN 90 6707 085 8).

De hier te bespreken dissertatie, waarop de auteur cum laude aan de Universiteit van Amsterdam is gepromoveerd, biedt een totaalbeeld van de Nederlandse overzeese betrekkingen in drie bewogen decennia. Aan het begin van deze periode staan de Brits-Nederlandse verdragen over de Goudkust, Sumatra en Suriname, waarbij Nederland afstand deed van zijn laatste Afrikaanse bezittingen en zich een jaar later, in 1873, een bloedige en uitzichtloze oorlog in Atjeh op de hals haalde. Aan het einde de Boerenoorlog (1899-1902) die in ons land heftige emoties losmaakte en de min of meer gelijktijdig door Van Heutsz tot stand gebrachte pacificatie van het Noordsumatraanse 'wespennest'. In het bijzonder is deze studie van belang doordat zij de Nederlandse expansie in de Indische archipel — waarbij de Atjehoorlog de rode draad vormt — afzet tegen de Nederlandse betrekkingen met de stamverwante Boerenrepublieken in Zuidelijk Afrika, met name Krugers Transvaal. Daarmee wordt een boeiende dwarsverbinding gelegd, die ook sommige tijdgenoten al tot prikkelende vergelijkingen inspireerde.

Onderverdeeld in drie hoofdstukken die ieder een periode van ongeveer tien jaar beslaan, wordt een breed en imposant panorama geschilderd van de niet in elk opzicht even imponerende positie van Nederland tussen de grote mogendheden. Als een kleine Europese staat maar met een welhaast onmetelijk koloniaal rijk was het immers uitermate kwetsbaar toen machtiger naburen zich na 1880 opmaakten om de wereld, of wat daarvan nog restte, onder elkaar te verdelen. Een inleiding waarin de belangrijkste historiografische ontwikkelingen rond het thema imperialisme worden beschreven — Kuitenbrouwer toont zich in deze materie goed thuis — en een slotbeschouwing over de vraag in hoeverre Nederland paste in het algemene patroon van de opkomst van het moderne imperialisme completeren dit voor-